

УДК 32:327

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.47.28>

ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Ольга Івасечко, Дар'я Хівренко

Національний університет «Львівська політехніка»,

*Інститут гуманітарних і соціальних наук, кафедра політології та міжнародних відносин
вул. Митрополита Андрія, 5, 79013, м. Львів, Україна*

В роботі здійснено аналіз доктринального забезпечення турецького посередництва як одного з основних напрямків сучасної зовнішньополітичної діяльності Туреччини. Проаналізовано погляди видатних турецьких державних діячів М. Ататюрка й А. Давутоглу щодо особливості ролі держави в регіоні, а також принципи здійснення внутрішньої й зовнішньої політики; особливу увагу приділено принципу «нуль проблем з сусідами». Зокрема висвітлено динаміку й особливості турецько-українських й турецько-російських відносин до і після початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України. Встановлено, що Туреччина намагається відігравати роль як союзника, так і медіатора між сторонами конфлікту. Детально окреслено основні форми участі Турецької Республіки у врегулюванні викликів, пов'язаних з російською агресією, а саме: організація та координування переговорного процесу й медіаторство, участь у врегулюванні «зернової угоди», допомога в організації обміну військовополоненими, закриття Босфорської протоки на початку повномасштабного російського вторгнення, військова допомога Україні. Також наголошено на інтересах турецької влади у врегулюванні конфлікту. Відзначено, що активна роль турецького президента Реджепа Ердогана сприяла підвищенню позитивного сприйняття Туреччини як ефективного посередника у світі. Окрім цього, виокремлено ключові проблемні питання й виклики, які перешкоджають більш ефективному залученню Туреччини до допомоги Україні, а саме: тенденція до зростання співпраці Туреччини й РФ в галузі торгівлі й фінансів, допомога з обходом санкційного режиму, ігнорування факту викрадення українського зерна, збільшення антизахідних настроїв в турецькому суспільстві. Резюмовано, що майбутні президентські вибори в Туреччині можуть сприяти трансформації підходу до російсько-української війни, а також на основі цього виокремлено низку можливих сценаріїв розвитку подій.

Ключові слова: посередництво, переговори, російсько-українська війна, Росія, Туреччина, Україна.

Повномасштабне російське вторгнення в Україну, яке становить загрозу для архітектури безпеки як регіону, так і всього світу, надало можливість Турецькій Республіці заявити про себе як про впливового геополітичного гравця. Так, Президент Туреччини Реджеп Ердоган є залученим до переговорного процесу між Росією та Україною, було налагоджено роботу «зернової угоди» й організовано обмін військовополоненими. Попри це, політика турецької влади щодо держави-агресора викликає непорозуміння серед українського суспільства, яке очікує від Анкари більш твердої й однозначної позиції. Таким чином, вважаємо дослідження ролі та особливостей турецької зовнішньої політики в контексті російсько-української війни актуальним.

Перш за все, варто згадати про роль **Мустафи Кемаля Ататюрка** – «батька-засновника» й першого президента Туреччини, здійснившого низку важливих реформ, які заклали підвалини нової внутрішньої та зовнішньої політики держави. Після Лозаннського договору 1923 року новоутворена Турецька Республіка не бажала себе проявляти як

держава-ревізіоніст й підкреслено дотримувалась ненасильницького підходу в будь-яких зовнішньополітичних питаннях, які не стосуються безпосередньо її національних кордонів і безпеки, керуючись дипломатією як ключовим інструментом для гарантування безпеки держави [16]. Також керівний принцип Ататюрка «*мир у державі – мир у всьому світі*», який став наріжним каменем сучасної турецької зовнішньої політики, підкреслював її миролюбний характер, пропагував налагодження відносин з усіма державами-сусідами і проголошував, що основним гарантом незалежності та добробуту в державі є мир, а не війна [32].

Великий вклад було зроблено й колишнім міністром закордонних справ і прем'єр-міністром **Ахметом Давутоглу**, якого називають архітектором сучасного зовнішньополітичного курсу Туреччини. Написана ним монографія «*Стратегічна глибина*» по суті є новою зовнішньополітичною доктриною Туреччини. За словами автора, Туреччина володіє «стратегічною глибиною», завдяки якій вона має можливість реалізовувати багатовимірну зовнішню політику й претендувати на центральну роль у глобальній політиці, а завдяки значним історичним і культурним надбанням держава претендує на провідну роль в міжцивілізаційному діалозі, а сприятливою умовою для глобального акторства є вирішення незавершених конфліктів із сусідніми країнами [29].

Окрім цього, в монографії було сформульовано концепцію «*нуль проблем з сусідами*», яка ознаменувала початок миротворчої турецької політики. Цей принцип закріплює орієнтацію на розбудові дружніх і взаємовигідних відносин з усіма державами світу й максимальне політичне і економічне співробітництво з державами-сусідами. Гарантування безпеки відбуватиметься завдяки мирному врегулюванню суперечок й відмові сприймати конфлікти інших держав як такі, що становлять критичну загрозу для Турецької держави. Ключовими інструментами для реалізації цієї політики мають стати дипломатичне співробітництво й перемовини. Для подолання кризових ситуацій у сфері безпеки з найближчими сусідами необхідно насамперед розвивати економічні і культурні зв'язки [33]. Метою цього принципу є максимізація співпраці з сусідніми державами при мінімізації проблем в сусідніх регіонах, виступаючи при цьому в якості регіонального лідера, який буде «посередником» у нормалізації відносин між державами [20].

Також у праці було представлено такі методологічні *підходи до зовнішньої політики держави*: «далекоглядний» підхід до вирішення проблем замість «орієнтованого на кризу»; розвиток зовнішньої політики Туреччини в «попередних і систематичних» рамках в усьому світі; прийняття нового дискурсу та дипломатичного стилю, поширення турецької «м'якої сили» в регіоні. Серед *операційних принципів* Давутоглу виокремлює наступні: баланс між безпекою та демократією; принцип «нульових проблем із сусідами»; проактивна та превентивна мирна дипломатія, яка спрямована на запобігання кризам; дотримання багатовимірної зовнішньої політики; «ритмічна дипломатія» [19].

Давутоглу вважає, що саме Туреччина може стати ідеальним посередником у вирішенні конфліктів з сусідами й пропонує власну концепцію турецького посередництва як зразкової моделі для ефективної медіації конфліктів. Він підкреслює, що Туреччина – це держава, яка має довготривалі партнерські відносини з Заходом, а також культурну й цивілізаційну близькість з багатьма іншими державами й регіонами світу. У баченні А. Давутоглу, саме поєднання матеріальних можливостей й широкої точки зору, які стали результатом історичного досвіду й багатого цивілізаційного і культурного середовища, робить турецьке посередництво унікальним [18].

Анкара може похвалитися різноманітною архітектурою ініціатив, включаючи посередницькі зусилля на місцях й співголювання в групах друзів в ООН, ОБСЄ, організаціях міжнародних конференцій з медіації та програми «Медіація заради миру». Окрім цього,

Туреччина набувала досвід посередництва у військових конфліктах, що включає в себе примирення в Іраку, Киргизстані, Лівані; сприяння переговорам між Сомалі та Сомалілендом; підтримка мирного процесу на півдні Філіппін; посередництво між Ізраїлем та Сирією (2008), Афганістаном і Пакистаном (2011) [34].

Щодо *українсько-турецьких відносин*, то до 2014 року вони здебільшого базувалися на співпраці в торгівельній та туристичній площині. Однак динаміка двосторонніх відносин змінилась з низки причин: початок російської агресії в Україні й анексії Криму, погіршення російсько-турецьких відносин й посилення протистояння в Сирії. Україна відносить партнерство з Туреччиною до «стратегічного», що відображається у підтримці політичного діалогу на вищому політичному рівні в форматі «Квадрига» (механізм політико-безпекових консультацій) й у Стратегічній раді високого рівня між державами [15].

Туреччина проводить послідовну політику щодо засудження російської агресії в Україні ще з 2014 року, підтримавши відповідні резолюції Генеральної асамблеї ООН й заявивши про підтримку територіальної цілісності і суверенітету України. Варто наголосити й на питанні *захисту кримських татар*, які належать до тюркського етносу. Ердоган наголошував, що не визнає анексію Криму й стежить за долею ув'язнених кримських татар. Туреччина також бере участь у самітах «Кримської платформи», наголошуючи, що звільнення Криму є важливим елементом глобальної безпеки [7].

Відносини з Російською Федерацією відіграють важливу роль в турецькій зовнішній політиці, хоч вони й не позбавлені протиріч. Як відомо, Путін й Ердоган де-факто ведуть проксі війни в Сирії і Лівії; попри це, вони часто проводять перемовини й зустрічі, оскільки вважають одне одного важливими гравцями. Значне погіршення відносин між країнами відбулось у 2015 році, коли російський винищувач був збитий турецькими силами. Попри це, відносини були нормалізовані у 2016 році, зокрема на тлі загострення протиріч між Анкарою та НАТО. Так, Туреччина підкреслено намагається проводити незалежну від Заходу зовнішню політику й у 2020 році купила російські ракетні системи С-400 всупереч позиції США та НАТО [27].

Росія є одним з найважливіших торговельних партнерів Туреччини – товарообіг між країнами в 2021 році склав близько 33–35 млрд. доларів. Водночас експерти наголошують й на енергетичній залежності Туреччини, яка імпортує 40% газу й 25% нафти з Росії. Росія та Україна є важливими постачальниками пшениці для Туреччини (близько 3/4 її споживання) й соняшникової олії. Туреччина є також популярним місцем серед українських й російських туристів. У 2021 році близько п'яти млн. російських й двох млн. українських туристів відвідали Туреччину. Російсько-турецькі відносини активно розвивалися протягом останніх років й у сфері енергетики. В січні 2020 року було відкрито газопровід «Турецький потік», який оминає українську територію і спрямовує російський газ до Європи; компанія «Росатом» будує в Туреччині АЕС «Аккую», відкриття якої планують вже в 2023 році [26]. Окрім того, в новій Концепції зовнішньої політики Росії від березня 2023 року Туреччину було віднесено до переліку дружніх до РФ держав, з якою російська сторона бажає «поглиблювати багатопланове і взаємовигідне партнерство» [14].

Отже, на початку війни Турецька Республіка стала по суті єдиною державою, яка підтримувала дружні стосунки як з Росією, так і з Україною. Відомо, що ще перед початком російського вторгнення Ердоган неодноразово запрошував лідерів України та РФ зустрітися в Туреччині. Анкара організувала спільну зустріч міністрів закордонних справ Росії та України 10 березня 2022 р., а 29 березня сторони зустрілися в Стамбулі для початку мирних переговорів [7].

В перший день військового вторгнення РФ постала гостра необхідність сповільнити й затримати просування російської військової техніки та морського флоту. 24 лютого 2022 року український посол звернувся до турецької влади з проханням закрити морські протоки для російських суден й повітряний простір, і вже через два дні Реджеп Ердоган під час телефонної розмови з Володимиром Зеленським підтвердив закриття протоки Босфор і Дарданелли для російських кораблів, які поєднують Середземноморське і Чорне море [9]. Фактично Туреччина скористувалась статтею 19 Конвенції Монтре, яка регулює режим судноплавства в Чорному морі та його протоках. Згідно з документом, якщо Туреччина не є стороною конфлікту, за умов війни, військові судна конфліктуючих сторін не мають права проходити протоками [5]. Окрім цього, турецька сторона отримала й певну вигоду для себе: закриття протоків допомогло уникнути подальшої можливої ескалації в Сирії, оскільки Росія через Крим мала можливість переправляти судна до сирійського порту Тартус [8].

Ще одним викликом, з яким стикнулася Україна і вся світова спільнота, стало вивезення українського зерна, яке перестало бути можливим через блокування чорноморських портів зі сторони РФ, й спричинило різке зростання цін на пшеницю. Укладання так званої «зернової угоди» розглядають як основу для подальшого відновлення переговорного процесу. До вирішення проблеми долучились Туреччина та ООН, і вже 13 липня у Стамбулі відбулись перші перемовини між сторонами, а 22 липня було підписано «зернову угоду» про безпечний експорт українського зерна, згідно з якою було розблоковано три чорноморських порти. В Стамбулі було засновано Спільний координаційний центр для гарантування безпеки перевезення зерна з українських портів. Угода була підписана на 120 днів з можливістю продовження [10] що і відбулось 18 березня чинного року [11].

18 серпня 2022 року відбувся тресторонній саміт у Львові за участі Реджепа Ердогана, Володимира Зеленського й генерального секретаря ООН Антоніу Гуттереша, в рамках якого були обговорені питання про реалізацію зернової угоди й подолання глобальної продовольчої кризи, обмін військовополоненими, гарантування безпеки на Запорізькій АЕС й протидія російському ядерному шантажу. В рамках візиту також відбулась зустріч Міністрів оборони України й Туреччини [1].

Також варто виокремити важливість ролі Туреччина щодо організації обміну військовополоненими. Так, 21 вересня 2022 року було повернуто з полону понад 200 українських захисників. Туреччина продемонструвала себе не лише як ефективний посередник, але й як організатор процесу. Турецька сторона також виступила гарантом того, що п'ятеро звільнених командирів «Азовсталі» будуть перебувати під захистом Туреччини, а також не прийматимуть участі у бойових діях. Завдяки угоді також вдалось звільнити 10 громадян США та Великобританії, що було високо оцінено міжнародною спільнотою [6].

Дослідники з Європейського центру безпекових досліджень імені Дж. Маршалла вважають, що Туреччина від початку російсько-української війни обрала тактику виваженого балансування між Росією та Заходом, а також намагається відігравати як *роль посередника*, так і *союзника*. Так, якщо говорити про союзництво, то з березня Туреччина надала Україні 32 безпілотники від компанії Baykar Tech; 15 були продані за ціною на 30–50% дешевше від початкової. Ще 5 безпілотників було подаровано Україні після краудфандингових компаній від українських, польських та литовських громадян. Однією з найбільших поставок стали і 200 бронетранспортерів Kіrpi MRAP турецького виробництва на додаток до безпілотників. Щодо турецького медіаторства, то саме завдяки балансованому підходу Ердогану вдалося налагодити відносини як з українською, так і російською стороною й опосередковано долучити їх до дипломатичних спроб досягнути домовленостей насамперед в гуманітарній площині, що, у свою чергу, принесло деякі результати, зокрема успішну реалізацію в перші місяці зернової угоди й обмін військовополоненими [22].

Також варто наголосити й на тому, якими інтересами керується турецька сторона. По-перше, з огляду на питання національної безпеки, Туреччина зацікавлена в безпеці Чорного моря й безпеці регіону: «Сильна, стабільна, незалежна й суверенна Україна є важливою для безпеки Чорного моря, чому Туреччина приділяє велику увагу» – відзначає турецький експерт Т. К. Тунджель [3]. По-друге, Туреччина перебуває під впливом російської присутності в Сирії: Росія підтримує добрі стосунки з курдським підпіллям й може розпочати військову операцію, яка завдасть шкоди турецькій армії й призведе до хвилі біженців, що додасть Туреччині внутрішньополітичних проблем. Закриття чорноморських проток перекидає логістичний шлях (так званий «Сирійський експрес») для перекидання російських кораблів з Криму до Сирії. Отже, допомагаючи Україні стримувати російську військову експансію, Туреччина де-факто зміцнює свою позицію в регіоні. По-третє, Реджеп Ердоган і його оточення розглядають допомогу в російсько-українській війні як можливість відновити співпрацю із США й НАТО у сфері оборони та безпеки, а також просунути її вперед у процесі членства в ЄС. Окрім цього, мирні переговори і продовольча дипломатія Ердогана, які вважаються безумовним успіхом турецької сторони, зміцнили позиції Туреччини в регіоні і далеко за його межами. Зокрема кандидатуру Реджепа Ердогана було висунуто на Нобелівську премію миру «за зусилля щодо встановлення миру між Росією та Україною» [4].

Тим не менш, існує низка факторів, які гальмують налагодження більш продуктивного діалогу між Україною й Туреччиною. По-перше, Україна й Захід можуть дорікнути Туреччині за **поглиблення економічних і торговельних відносин з РФ**, а також **неприєднання до режиму санкцій**. У свою чергу, Туреччина також тривалий час перебуває під західними санкціями, відповідно, це питання є дуже чутливим для неї. Так, на Туреччину були накладені санкції США за покупку російських систем ППО С-400; зі сторони ЄС було накладено санкції через порушення прав людини й постачання турецькою владою озброєння для проведення військових операцій проти курдів в Сирії та Іраку [2]. Окрім цього, певні турецькі компанії **сприяють обходу РФ американських санкцій**. Відомо, що принаймні 13 турецьких фірм продавали електроніку, запчастини, транспортні засоби й інші товари з США російським компаніям, які перебувають під санкціями за причетність до військової агресії в Україні. Товар було експортовано в обхід контролю США, а сума прибутку склала близько 18,5 млн доларів [13].

Також в турецько-російських відносинах простежується тенденція до **поглиблення співпраці в галузі торгівлі**. Статистичні дані демонструють, що після початку війни обсяги торгівлі між РФ та Туреччиною значно зросли – якщо у 2021 р. обсяг складав близько 35 млрд. дол., то в 2022 він подвоївся і вже склав майже 69 млрд. дол., причому значна частина приросту припадає на імпорт з Росії. В 2022 році Росія стала найбільшим торговим партнером Туреччини, обігнавши Китай. Після накладення санкцій Росія пропонує нафту за нижчою ціною, чим, власне, і скористалась Туреччина – імпорт з 1,1 млн тонн у 2021 році зріс до 2,2 млн тонн у жовтні 2022 році [23].

Туреччина стала такою собі **«безпечною гаванню» для російських олігархів і їхніх бізнесів**. У 2022 році росіяни були найбільшою групою іноземців, які проживали в Туреччині з посвідками на проживання, а російські бізнесмени посіли перше місце за кількістю іноземних спільних підприємств, створених у Туреччині у 2022 році. Велика кількість російських інвесторів і туристів емігрували до Туреччини, витрачаючи значні кошти на купівлю й оренду нерухомості й відкриття власних підприємств. Тільки в березні 2022 року в Туреччині було відкрито більше тисячі російських компаній. Багато західних компаній відкрили власні офіси в турецьких містах для того, щоб обходити санкцій й продовжувати торгувати з РФ [23].

Не припинилась **співпраця в сфері туризму** – згідно повідомлень турецьких ЗМІ, авіакомпанії Туреччини виконували понад 400 рейсів на тиждень до Росії протягом літа, а компанія Turkish Airlines підписала угоду про перевезення 1,5 мільйона російських туристів у 2022 році; було заявлено про надання кредитної підтримки для турецьких компаній, які займаються перевезенням російських туристів [28].

Окрім цього, Туреччина виступила **проти відключення Росії від SWIFT**. В серпні 2022 року п'ять турецьких банків заявили про перехід на російську платіжну систему «Мир». Під час зустрічі в Сочі Ердоган заявив, що «платежі в рублях стануть джерелом фінансової підтримки як для Росії, так і для Туреччини» [25]. Таким чином, через бажання підтримувати співпрацю з РФ попри санкції, в липні 2022 року американське Агентство з боротьби з фінансовими злочинами (FinCEN) включило Туреччину до списку 18 держав, які допомагають обходити санкції на експорт до Білорусі й Росії [21].

Відомо й про те, що турецька влада не застосовує ефективних заходів задля протидії **розкраданню українського зерна**. Завдяки розслідуванню й супутниковим знімкам вдалося виявити, що російські кораблі, вимикаючи геолокаційні радари, доставляють викрадено зерно в турецькі порти, повертаючись назад порожніми [12]. У свою чергу, турецьке МЗС спростувало заяву про надходження викраденого зерна, посилаючись на те, що Туреччина не зафіксувала таких випадків й «щоразу повідомляє українську сторону про результат» [30]. Однак дійсність свідчить радше про відсутність політичної волі для проведення розслідування, а не про відсутність зафіксованих випадків російських злочинів.

Варто взяти до уваги й внутрішньополітичні чинники, адже війна в Україні негативно вплинула на економічне становище Туреччини. **Інфляція** турецької ліри у червні 2022 року сягнула рекордних 80%. При цьому, нагадаємо, Туреччина суттєво залежить від поставок зерна з України й Росії, російських енергоносіїв та туристів, які приносять значний прибуток до бюджету країни [31].

Результати соціологічних опитувань демонструють тенденцію до **посилення антизахідних настроїв і скептицизму щодо США та ЄС** серед турецького суспільства, навіть попри членство держави в НАТО. Причини для цього різні є різні – наприклад, діаметрально протилежне ставлення до курдських організацій, яким США постачали зброю під час війни в Сирії, в той же час як в Туреччині «Робоча партія Курдистану» вважається терористичною і є забороненою на державному рівні. Турецькі експерти підкреслюють, що така політика Заходу підштовхує турецьку владу до пошуку співпраці з іншими регіональними об'єднаннями й державами. У відносинах Туреччина-ЄС також відбувається стагнація: попри те, що Туреччина має статус кандидата ще з 1999 року, якихось особливих зрушень в цьому питанні, навіть після початку війни в Україні, не відбулося. Все це провокує почуття несправедливості й образи серед турків. Згідно опитуванню станом на січень 2022 року, 37,5% громадян Туреччини надають перевагу співпраці з США та ЄС, натомість 39,4% виступають за Китай та Росію [3].

Негативним для України є і той факт, що **Туреччина виступає проти присутності в Чорноморському регіоні кораблів НАТО**. Неоднозначно в цьому контексті звучить заява міністра оборони Туреччини про те, що міни в Чорному морі були закладені навмисно, для того, щоб кораблі НАТО мали привід увійти в ці води [17]. Таким чином, прагнення Туреччини домінувати в Чорному морі на початку війни й страх програти Заходу у своїх амбіціях був більший, ніж реальні безпекові загрози зі сторони Російської Федерації.

Разом з тим, Туреччина **не протистоїть російській пропаганді** – в країні працюють такі російські ЗМІ як «Спутник» й радіостанція «Голос Росії». Активне поширення про-російських наративів сприяють розпалюванню ворожнечі й упередження серед турецьких

громадян до НАТО, ЄС та США, а також схиляють громадську думку до налагодження відносин з альянсами із незахідними країнами, наприклад такими як БРІКС чи ШОС [22].

Отже, хоч Україні доведеться стикнутися з чималою кількістю викликів, сьогодні існує багато свідчень про позитивну динаміку українсько-турецьких відносин. По-перше, перспективним напрямком є **військово-технічне й оборонно-промислове співробітництво**, яке розвинулось між країнами протягом останніх декількох років. В 2019 році компанії Укрспецекспорт й Baykar Defense домовились про створення спільного підприємства з виготовлення високоточної зброї з використанням українських двигунів. Вперше безпілотники Bayraktar TB2 були використані в 2021 році на Донеччині, а на початку повномасштабного вторгнення стали справжнім символом українського опору й незламності. Успіх безпілотників став хорошою рекламою для турецької зброї у всьому світі. Відомо, що керівництво Baykar Makina демонструє чітку проукраїнську позицію, а також домовилось про проєкт побудови заводу з виробництва БПЛА на території України. «Знання та можливості України з технологіями двигунів і перевага Туреччини в безпілотниках є ідеальним поєднанням» – наголошують турецькі експерти [3].

Під час серпневої зустрічі у Львові було підписано **меморандум про післявоєнну відбудову**, в якому турецька сторона зобов'язалась допомогти відновлювати зруйновану українську інфраструктуру [17]. Також позитивною динамікою є **посилення економічної співпраці між країнами** – в 2021 році Туреччина стала одним з найбільших іноземних інвесторів України, а обсяг інвестицій склав близько 4,5 млрд доларів. До початку вторгнення в Україні працювало понад 700 турецьких компаній; було побудовано понад 200 проєктів вартістю понад 8 млрд доларів. Окрім того, в лютому минулого року було підписано українсько-турецьку угоду про вільну торгівлю [38]. Таким чином, передбачається, що саме Україна стане пріоритетною країною для турецьких інвестицій, насамперед в реалізації спільних інфраструктурних проєктів й відбудові мостів, доріг, аеропортів.

Внутрішньополітична ситуація в Туреччині значно загострилась протягом останніх декількох місяців. Внаслідок сильних землетрусів в лютому 2023 року в Туреччині й Сирії загинуло понад 45 тисяч осіб. Окрім того, в травні чинного року відбудуться **президентські вибори**, ключовими гравцями яких є Реджеп Ердоган та Кемаль Кілічдароглу, спільний кандидат від опозиції, який наразі лідирує в соціопитуваннях. Нищівний землетрус підвищив рейтинг політичної опозиції Ердогана. Експерти припускають, що *зміна політичної влади в Туреччині може вплинути на її участь в російсько-українському посередництві*. З огляду на те, що Ердоган має тісні міжособистісні контакти з Путіним, в разі його програшу Туреччина може більше зблизитися із Заходом, але водночас стане менш активним переговорником. Незважаючи на зростаючу роль Туреччини в регіоні, сьогодні зовнішня політика не є ключовим пріоритетом для турецького суспільства. Згідно з опитуваннями громадської думки, виборців більше турбує економіка, яка знаходиться в критичному становищі внаслідок нещодавнього природного лиха. Турецький експерт Берк Есен вважає, що якщо опозиція переможе, Туреччина не буде відігравати важливу роль у переговорах між Росією та Україною. Євгенія Габер припускає, що в разі переобрання Ердогана на пост президента, він пом'якшить свою антизахідну риторику, але продовжить намагатися отримати вигоду від Росії. Експерти підкреслюють, що незалежно від результатів виборів, основоположні принципи турецької зовнішньої політики залишаться незмінними. Безпека Чорноморського регіону є пріоритетом для національної безпеки Туреччини, а отже, малоймовірно, що вона дозволить присутність російських військових кораблів в Чорному морі. Дві з основних опозиційних партій підтримують Україну, виступають за зближення з НАТО і ЄС й зменшення енергетичної і економічної залежності Туреччини від РФ.

В той же час, їхні представники не бажають приєднуватися до антиросійських санкцій і виступають за підтримку контактів з Росією таким чином, щоб не загострювати відносини із західними партнерами [24].

На основі здійсненого нами аналізу, спробуємо виокремити такі можливі сценарії щодо трансформації ролі Туреччини в російсько-українській війні:

- *оптимістичний* (вибори виграє опозиція Ердогана, налагоджує відносини з ЄС, США й НАТО, посилює дипломатичну і військову підтримку України й поступово зменшуючи енергетичну й економічну залежність від Росії);

- *компромісний* (вибори виграє політична опозиція, збільшення прозахідної і проукраїнської риторики, однак відбуватиметься поступове зменшення рівня заангажованості у вирішення проблем, пов'язаних з війною; акцентування уваги на внутрішньополітичних проблемах держави, а не російсько-українському посередництві);

- *збереження статусу-кво* (президентське крісло очолить Реджеп Ердоган, який надалі намагатиметься балансувати між Росією, Україною та Заходом, підтримуючи Україну на дипломатичних майданчиках, однак зберігаючи теплі відносини з Московією й Путіним);

- *негативний* (вибори виграє Реджеп Ердоган, однак відбуватиметься стагнація відносин з США та Європою; поглиблення відносин між Анкарою та Московією, зокрема у реалізації спільних енергетичних і інфраструктурних проєктів, що в довгостроковій перспективі негативно впливатиме на можливість проведення незалежної зовнішньої політики Туреччини).

Підсумовуючи, можна впевнено стверджувати, що проактивна дипломатія, застосування інструментів «м'якої сили» й посередництва є одним з ключових напрямків зовнішньої політики сучасної Туреччини, а принципи «мир у державі – це мир у всьому світі» й «нульових проблем з сусідами» акцентують увагу на розвитку дружніх відносин з турецькими сусідами. Таким чином, російсько-українська війна, яка перейшла в активну фазу в лютому 2022 року теж не стала винятком, адже турецький президент Реджеп Ердоган заявив про своє бажання виступити посередником між Києвом та Московією. Ми можемо виділити такі форми участі турецької сторони у конфлікті: організація мирних переговорів, використання доктрини Монтре для закриття чорноморських проток, сприяння роботі «зернових коридорів», організація обміну військовополоненими між РФ та Україною. Всі ці кейси були схвалені як українською владою, так і міжнародною спільнотою, підвищуючи водночас авторитет Туреччини. Попри це, було виявлено й низку негативних для України факторів, такі як неприєднання Туреччини до антиросійських санкцій, посилення товарообігу й економічних зв'язків з Московією, надання прихистку для російських громадян й відкриття бізнесів на турецькій території, неефективне розслідування випадків викрадення з портів українського зерна. Незважаючи на це, передбачається посилення співпраці Туреччини з Україною в економіці, військовій й оборонній промисловості, заохочується участь турецьких інвесторів до програм відбудови України. Було встановлено, що ключовим фактором наразі, який може вплинути на роль Туреччини в російсько-українській війні, є майбутні президентські вибори.

Список використаної літератури

1. Володимир Зеленський зустрівся з Президентом Туреччини у Львові. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-zustrivsvya-z-prezidentom-turechchini-u-l-77137>

2. Габер Є., Пойта Ю., Васадзе Г. Підтримка санкційного режиму проти РФ Туреччиною та країнами Південного Кавказу, Центральної Азії. *Українська Призма*. URL: <https://prisma.org/sacntions2467/>
3. Ерман Г. Традиції османської дипломатії. Чому Туреччина для України партнер, але не союзник. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62682378>
4. Ізвоцікова А. Кандидатуру Ердогана висунули на здобуття Нобелівської премії миру. *Суспільне новини*. URL: <https://suspilne.media/347934-kandidaturu-erdogana-visunuli-na-zdobutttu-nobelivskoi-premii-miru/>
5. Конвенція про режим проток. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_228#Text
6. Леліч М. Поміж всіх вогнів. Як Туреччина намагається примирити Росію з Україною. *РБК-Україна*. URL: <https://daily.rbc.ua/rus/show/sered-usih-vogniv-k-turechchina-pamaqaetsya-1664305032.html>
7. Лісовська Р. Чому Туреччина прагне бути посередником у перемовинах між Росією й Україною. *Суспільне новини*. URL: <https://suspilne.media/274977-comu-tureccina-pragnebuti-poserednikom-u-peremovinah-miz-rosieiu-j-ukrainou/>
8. Назарчук І. Застосування Конвенції Монтре за умов російсько-української війни. *Юридична газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zastosuvannya-konvenciyi-montre-za-umov-rosiyskougkrayinskoji-viyni.html>
9. Павлюк О., Азарок В. Туреччина закриває Чорне море для російських кораблів. Чим це загрожує РФ. *Суспільне новини*. URL: <https://suspilne.media/211373-tureccina-zakrivaecorne-more-dla-rosijskih-korabliv/>
10. Пиняк Л., Луценко Є. Україна підписала з Туреччиною та ООН угоду про експорт зерна. Що вона передбачає? *Громадске*. URL: <https://hromadske.ua/posts/ukrayina-pidpisala-z-turechchينوu-ta-onn-ugodu-pro-eksport-zerna>
11. Прищепя Я. "Зернова угода" продовжена. Україна каже на 120 днів, РФ — на 60. *Суспільне новини*. URL: <https://suspilne.media/418197-zernova-ugoda-prodovzena-na-120-dniv-kubrakov/>
12. Супутникові знімки доводять, що Росія системно вивозить через Крим українське зерно в Туреччину – «Схеми». *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhemy-zerno-turechchyna/31928702.html>
13. Турецькі компанії продають росії американські товари, які використовуються для воєнних цілей – WSJ. *Аналітичний портал «Слово і діло»*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/05/novyna/bezpeka/tureczki-kompaniyi-prodayut-rosiyi-amerykanski-tovary-yaki-vykorystovuyutsya-voeynyx-czilej-wsj>
14. Указ Президента РФ от 31 марта 2023 г. N 229 "Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации". *Інформаційно-правовий портал Гарант.ру*. URL: <https://base.garant.ru/406643869/#friends>
15. Указ Президента України №448/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року "Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України". *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>
16. Юрченко О. Стратегічна культура Туреччини: забуття і відродження. *Аналітичний центр ADASTRA*. URL: <https://adastra.org.ua/blog/strategichna-kultura-turechchini-zabuttya-i-vidrodzhennya>
17. Akar suspects mines in Black Sea released 'intentionally'. *Hurriyet Daily News*. URL: <https://www.hurriyetdailynews.com/defense-minister-suspicious-of-intentionally-leaving-mines-in-black-sea-172888>
18. Aras B. Turkey's Mediation and Friends of Mediation Initiative. *SAM Papers*. URL: http://sam.gov.tr/pdf/sam-papers/SAM_Papers-No.-04.pdf

19. Davutoglu A. Turkey's Zero-Problems Foreign Policy. *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye website*. URL: https://www.mfa.gov.tr/article-by-h_e_-ahmet-davutoglu-published-in-foreign-policy-magazine-_usa_-on-20-may-2010.en.mfa
20. Davutoglu A. Zero Problems in a New Era. *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye website*. URL: https://www.mfa.gov.tr/article-by-h_e_-mr_-ahmet-davutoglu_-minister-of-foreign-affairs-of-the-republic-of-turkey-published-in-foreign-policy-magazin-2.en.mfa
21. FinCEN and Bis Joint Alert. *FinCEN website*. URL: <https://www.fincen.gov/sites/default/files/2022-06/FinCEN%20and%20Bis%20Joint%20Alert%20FINAL.pdf>
22. Gaber Y., Lewis D., Herd G. Ukraine and Emerging Trends in Russian and Turkish Foreign Policy. *The George C. Marshall European Center for Security Studies*. URL: <https://www.marshallcenter.org/en/publications/clock-tower-security-series/strategic-competition-seminar-series-fy23/ukraine-and-emerging-trends-russian-and-turkish-foreign-policy>
23. Kenez L. Ukraine war anniversary: Turkish-Russian trade skyrocketed despite sanctions. *Nordic Monitor*. URL: <https://nordicmonitor.com/2023/02/ukraine-war-anniversary-turkish-russian-trade-skyrocketed-despite-sanctions/>
24. Khrebet A. Upcoming elections can change where Turkey stands on Russia's war. *The Kyiv Independent*. URL: <https://kyivindependent.com/turkeys-mediator-role-in-russias-war-hinges-on-upcoming-elections>
25. Ozsoy T. Turkish Banks Are Adopting Russian Payments System, Erdogan Says. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-08-06/turkish-banks-are-adopting-russian-payments-system-erdogan-says>
26. Relations between Türkiye and the Russian Federation. *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye website*. URL: <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-the-russian-federation.en.mfa>
27. Royan E. S. Turkey as an ally and a mediator in the Russia-Ukraine War. What does it want from it? *Modern Diplomacy*. URL: <https://moderndiplomacy.eu/2023/03/10/turkey-as-an-ally-and-a-mediator-in-the-russia-ukraine-war-what-does-it-want-from-it/>
28. Rus turist getirene kredi desteği. *Sabah*. URL: <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/rus-turist-getirene-kredi-destegi-5944589?paging=5>
29. Seker N. Turkey's Strategic Depth. *Qantara.de*. URL: <https://en.qantara.de/content/a-shift-in-turkish-foreign-policy-turkeys-strategic-depth>
30. Turkey 'investigating' claims Russia shipping stolen Ukrainian grain. *Daily Sabah*. URL: <https://www.dailysabah.com/business/economy/turkey-investigating-claims-russia-shipping-stolen-ukrainian-grain>
31. Turkey hit with soaring prices as inflation nears 80%. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/business/2022/jul/04/turkey-hit-with-soaring-prices-as-inflation-reaches-24-year-high-erdogan>
32. Turkish Foreign Policy During Ataturk's Era. *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye website*. URL: <https://www.mfa.gov.tr/turkish-foreign-policy-during-ataturks-era.en.mfa>
33. Turkish foreign policy: from status quo to soft power. *European Stability Initiative website*. URL: http://www.esiweb.org/pdf/esi_picture_story_-_turkish_foreign_policy_-_april_2009.pdf#page=5
34. Türkiye emerges as primary mediator in Ukraine-Russia war in 2022. *Daily Sabah*. URL: <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkiye-emerges-as-primary-mediator-in-ukraine-russia-war-in-2022>

PECULIARITIES OF THE FOREIGN POLICY OF THE REPUBLIC OF TURKEY IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Olha Ivasechko, Daria Khivrenko

Lviv Polytechnic National University,

Institute of Humanities and Social Sciences,

Department of Political Science and International Relations

Metropolitan Andrey str., 5, 79013, Lviv, Ukraine

The article analyzed the doctrinal basis of Turkish mediation as one of the main directions of modern Turkish foreign policy. The views of prominent Turkish statesmen M. Ataturk and A. Davutoglu on the peculiarities of the role of the state in the region, as well as the principles of internal and foreign policy are analyzed; particular attention was paid to the principle of «zero problems with neighbors». In particular, the dynamics and peculiarities of Turkish-Ukrainian and Turkish-Russian relations before and after the beginning of Russia's full-scale invasion of Ukraine were highlighted. It was established that Turkey is trying to play the role of both an ally and mediator between the parties of the conflict. The main forms of participation of the Republic of Turkey in the settlement of the challenges posed by Russian aggression were considered in detail, namely: organization and coordination of the negotiation process and mediation, participation in the settlement of the «grain agreement», assistance in organizing the exchange of prisoners of war, closing the Bosphorus Strait at the beginning of a full-scale Russian invasion, military assistance to Ukraine. The interests of the Turkish authorities in resolving the conflict were also emphasized. It was pointed that the active role of Turkish President Recep Erdogan contributed to the positive perception of Turkey as an effective mediator in the world. In addition, key problematic issues and challenges that hinder Turkey's more effective involvement in helping Ukraine were analyzed, namely: the tendency of increasing cooperation between Turkey and the Russian Federation in the field of trade and finance, assistance in bypassing the sanctions regime, ignoring the fact of stealing Ukrainian grain, increasing anti-Western sentiments in Turkish society. It was suggested that the upcoming presidential elections in Turkey may contribute to the transformation of the approach to the Russian-Ukrainian war, also a number of possible scenarios were identified.

Key words: mediation, negotiations, Russian-Ukrainian war, Russia, Turkey, Ukraine.